UDK: 316.4:303.38 **DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss3/a189**

JAMIYAT TARAQQIYOTINING YANGI BOSQICHIDA G‘OYAVIY BIRLASHUV ZARURIYATINI O‘RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

НА НОВОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ПОТРЕБНОСТИ В СОЮЗЕ ИДЕИ

IN A NEW STAGE OF SOCIETY DEVELOPMENT THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF STUDYING THE NEED FOR IDEA UNION

Abduraxmonov G‘ayratjon Zokirovich[1]

[1]**Abduraxmonov G‘ayratjon Zokirovich** – Farg‘ona politexnika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotasiya

Mazkur maqolada milliy birlashuv zaruratining ijtimoiy-falsafiy jihatlarini tadqiq etish uchun, avvalo, g‘oyaviy birlashuv va milliy birdamlik tushunchalarining mazmun-mohiyati, lug‘atlarda tariflanishini tadqiq etish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shu bois g‘oyaviy birlashuv tushunchasini yoritish to‘g’risidagi fikr mulohazalar bayon qilingan.

Аннотация

В данной статье для изучения социально-философских аспектов необходимости национального объединения целесообразно предварительно изучить содержание и классификацию понятий мировоззренческого понимания и национального единства в словарях. По этой причине представлено мнение и комментарии по уточнению понятия идеологического единства.

Abstract

In this article, in order to study the socio-philosophical aspects of the need for national unification, it is appropriate to first study the content and classification of the concepts of ideological understanding and national unity in dictionaries. For this reason, the opinion and comments on the clarification of the concept of ideological unity are presented.

Kalit so‘zlar: *g‘oyaviy birlashuv, ijtimoiy-falsafiy, zamonaviy dunyoqarash, ilmiy-nazariy qarashlar, milliy birlashuv g‘oyasi, milliy birdamlik tamoyillari, barkamol inson, ta’lim standartlari, gumanizm g‘oyasi, texnologik iqtisodiy.*

Ключевые слова: *мировоззренческое осмысление, социально-философское, современное мировоззрение, научно-теоретические взгляды, идея национального единства, принципы национального единства, совершенный человек, образовательные стандарты, идея гуманизма, технологическая экономика.*

Key words: *ideological understanding, socio-philosophical, modern worldview, scientific-theoretical views, the idea of national unification, principles of national unity, perfect person, educational standards, the idea of humanism, technological economy.*

KIRISH

O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida ijtimoiy munosabatlar demokratik, huquqiy davlat hamda, umuman, ijtimoiy hayotning yuksak aql mezonlari asosida tashkil etilishini talab etadi. Bularning barchasi yagona ideologiya “milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari” degan g‘oya asosida amalga oshirilmoqda. Maqsadga erishishning turli yo‘llari, turlicha vositalari mavjud. Maqsad – yo‘nalishni belgilash, yo‘nalish esa oqilona reja tuzishni talab etadi. Maqsadga erishish obyektiv va subyektiv omillarning to‘g‘ri tashkil etilishiga bog‘liq. Aniqlangan yo‘nalish muayyan shart-sharoitlarda amalga oshirilishi mumkin, shuning uchun bu shart-sharoitlarni yaratish zarur. Shart-sharoitlar yo‘nalishning imkoniyati emas, balki amalga oshishidir. Jamiyatda maqsadlar mushtarakligi ijtimmoiy hamkorlikni keltirib chiqaradi. Ijtimoiy hamkorlik jamiyat barqarorligining asosi hisoblanadi. “Ijtimoiy hamkorlik g‘oyasini amalga oshirish yo‘lida g‘ov bo‘ladigan eng xatarli to‘siqlar aqidaparastlik, terrorizm, ekstremizm, ayirmachilik, mahalliychilik, tajavuzkor millatchilik va shovinizmdir. Bunday zararli g‘oyalar ta’siriga tushib qolgan jamiyat tabiiy ravishda halokatga yuz tutadi. Bunga uzoq va yaqin tarixdan ko‘plab misollar keltirish mumkin. Mafkuraviy kurashlar kuchayib borayotgan bugungi kunda fuqarolarimiz o‘rtasida ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish dolzarb ahamiyat kasb etadi”.[1] Shu bois, jamiyatning yangi rivojlanish bosqichida insonlarni ijtimoiy hamkorlikka undovchi birlashtiruvchi g‘oyaga, ham jihatlikka undovchi ideologik kuchga ehtiyoj ortib bormoqda.

Jamiyatning yangi taraqqiyot bosqichida oliy maqsadga erishish uchun g‘oyaviy birlashish va milliy birdamlikni shakllantirish lozim. Maqsad harakatga muvofiq bo‘lishi uchun shart-sharoitlar

qanday bo‘lishi kerak? Bunday shart-sharoit – maqsadga maksimal darajada erishish va g‘oyaning amalga oshirilishidir.

Jamiyatning yangi rivojlanish bosqichida g‘oyaviy birlashuv o‘ziga xos milliy mafkuradir, u muayyan mulohaza, qoida, fikrlarda ifodalanadi. Unga erishish ilmiy, texnologik, iqtisodiy, ijtimoiy determinantalar majmuyi sifatidagi obyektiv shart-sharoitlarga hamda subyektiv omillar, jamiyatda ijtimoiy adolatning ta’minlanishi, ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolarning ijtimoiy faolligi va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi axloqiy tamoyil va huquqiy normalarga bog‘liqdir. Maqsadga turli vosita, usullar yordamida erishiladi. Maqsadga erishish vositalari ham moddiy, ham ma’naviy bo‘lishi mumkin. Maqsad aloqalari tizimi harakatlar dasturida aks etadi. Maqsad va unga erishish vositasining o‘zaro ta’siri ularning umumiy tomonlari mavjudligi bilan bog‘liq. O‘zaro ta’sir umumiy tomonlar orqali amalga oshiriladi, buning natijasida o‘zaro ta’sir etuvchi tizimlar o‘zgaradi.

Shuningdek, demokratik davlat qurish jarayoni insonlar faoliyatining serqirraligini, turli-tumanligini taqozo etadi. Ushbu jarayonda faoliyat va fikr, manfaatlar, ehtiyojlar, qadriyatlarni tanlash plyuralizmi, ya’ni ko‘pligi bilan belgilanadi. Ular ba’zida bir-birlariga qarama-qarshi bo‘lgan qarashlar, faoliyatlarda namoyon bo‘ladi. Lekin bular ijtimoiy tangliksiz, tinch, osoyishta yo‘l bilan hal qilinmog‘i lozim. Buning uchun jamiyatda barqarorlik mavjud bo‘lishi kerak. Ijtimoiy barqarorlik va mamlakatning olg‘a qarab rivojlanishi jamiyatni har tomonlama isloh qilish jarayonining fundamental tayanchidir. Demak, barqarorlik turli xil qarashlar birligining sharti va ichki hamda tashqi muvozanatni saqlash vositasi hamdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy barqarorlik, milliy xavfsizlik, barcha sog‘lom fikrlovchi fuqarolar, ijtimoiy guruhlar, qatlamlarning ijtimoiy g‘oyaviy mushtarakligiga asoslanadi. Bu borada O‘zbekistonning eng asosiy yutug‘i “ko‘p millatli xalqimizning vujudga kelayotgan qiyinchilik va sinovlarni yengishga qodirligi, zamonaviy dunyoqarashi, siyosiy ongi va ijtimoiy faolligi yuksalib borayotgani, atrofimizdagi voqealarga beparvo bo‘lmasdan, aksincha, daxldorlik tuyg‘usi bilan yashayotganidir”.[2] Demak, ijtimoiy mushtaraklik jamiyatdagi ijtimoiy guruhlar va ayrim jamiyat a’zolari uchun ma’qul bo‘lib, o‘z maqsadlarini, orzu-niyatlarini amalga oshirishda teng imkoniyatlar va sharoitlarga ega bo‘lishlarining majmuasidir. Ijtimoiy mushtaraklik, murosa ma’lum bir qadriyatlar tizimiga asoslangan bo‘ladiki, bu qadriyatlar jamiyatning aksariyat qismi uchun maqbul bo‘ladi. Tinchlik, totuvlik, xavfsizlik, barqarorlik, ijtimoiy adolat kabi qadriyatlar shular jumlasidandir. Tinch, farovon yashab, ijtimoiy faoliyat bilan shug‘ullanish uchun fuqaroviy, millatlararo totuvlik, barqarorlik bilan birga ijtimoiy adolat, tolerantlik hamda g‘oyaviy birdamlik munosabatlari mavjud bo‘lishi kerak.

Jamiyatning tarixiy ma’naviy ildizlari, urf-odat, an’analariga asoslangan ma’naviy hayotning asosiy tamoyillarini tiklamay turib, kelajak hayotni qurib bo‘lmasligi anglab yetildi. Xalqning milliy mentalliteti, milliy fazilatlari, o‘zligidan chekinmagan holda umuminsoniy qadriyatlar, dunyo taraqqiyoti tendensiyalari bilan uyg‘unlashgan holda o‘z manfaatlari, ehtiyojlari, maqsad va intilishlarini ta’minlashga xizmat qiladigan ilg‘or, pragmatik milliy g‘oyani tanlash, uni shakllantirish va rivojlantirish naqadar muhimligi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

Ajdodlar qoldirgan boy milliy merosni o‘rganmasdan turib, insonlar tafakkurini yangilash, mustaqil, erkin fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ma’naviy shakllanish, takomil topish, yuksalish formulasini yaratish mumkin emas. Sharq faylasuflari ta’limotida Vatanni sevish, insonni asrab-avaylash, tabiatga munosabat, bilim olish, axloqiy fazilatlarga ega bo‘lishga undovchi fikrlar juda ko‘p. Ularda inson uchun munosib bo‘lgan hayot sharoitlarini yaratish, baxt-saodat, komillikka yetaklovchi yo‘llarni izlash va tafakkurni o‘stirish, aql-zakovatini takomillashtirib borishga qaratilgan bebaho g‘oyalar ifodalangan. Bu borada qadimgi davr Xitoy falsafasi va uning nomdor vakili Konfutsiy qarashlari muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Xitoydagi tartibsizlik, siyosiy beqarorlik va boshboshdoqlikni tugatish uchun Konfutsiy o‘ziga xos chora-tadbirlarni taklif qildi. Konfutsiyning fikricha, buning uchun insonlarni tarbiyalab, ularni axloqiy normalarga rioya qilishga chaqirish kerak, shundan so‘ng davlatning o‘zi muvozanatga keladi, jamiyatda birdamlik hosil bo‘ladi. Muammolarni hal qilishda faqat siyosat va iqtisodiyotga emas, balki insonning ruhiy-ma’naviy holatiga tayanib ish ko‘rish kerak. Shu tahlitda, Konfutsiy davlat ahamiyatiga molik muammolarni inson omili kesimida hal etishga da’vat qiladi.

Konfutsiy qarashlari asosida jamiyatni birlashtirish, g‘oyaviy birlashuv asosi “Butun dunyo – yagona davlat” g‘oyasini asosida amalga oshiriladi. Bu yerda “Butun dunyo” sifatida Xitoy nazarda tutilmoqda. Mamlakatdagi g‘oyaviy birlashuv kafolati har bir insonning jamiyatda o‘z o‘rniga ega

ekanligi bilan belgilandi. Konfutsiy bu holatni, ya'ni insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning asosi sifatida insonparvarlik ilgari suradi. Shuningdek, jamiyatdagi g'oyaviy birlashuv ijtimoiy burchga sodiqlik va xolislik bilan ham belgilanadi.

O'rta asrlar arab-musulmon falsafasida ham jamiyat jamiyatda g'oyaviy birlik va ijtimoiy birdamlikni shakllantirish orqali taraqqiyotga erishish mumkinligiga oid qarashlar ko'plab faylasuflar tomonidan ilgari suriladi. Xususan, buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy inson va jamiyat hayotida mafkura hamda g'oyaning naqadar muhim o'rin tutganligi haqida shunday deb yozgan edi: "Inson baxt-saodat nimaligini tushungan bo'lsa-yu, unga erishishni maqsad qilib olmasa, g'oyani o'z xohishiga aylantirmagan bo'lsa, unga nisbatan ozgina bo'lsa-da, zavq va shavq sezmasa, istak va mulohazasini, kuch va quvvatini boshqa narsalarga sarflasa, qilmishlari yomon va noo'rindir".[8]

NATIJALAR

Yangilanayotgan O'zbekistonda yangi g'oyaviy konsepsiya zarurligini va bu asosda jamiyatda g'oyaviy birlashuvni shakllantirish, milliy birdamlik, hamjihatlikni oshirish uchun quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish lozim.

- milliy o'zlikni, an'analarni, xalqning orzu-umidlarini, jamiyat oldida turgan maqsad va vazifalarini qamrab olishi;
- jamiyatning barcha a'zolarini yagona milliy bayroq atrofida birlashtirib, ularni buyuk maqsadlar sari chorlaydigan g'oyani yaratishni;
- millatchilik, boshqa xalqlarni mensimaslik kayfiyatidan holi bo'lib, jahon hamjamiyatida o'zimizga munosib o'rin, hurmat va izzat qozonishida poydevor bo'lishini;
- jamiyat a'zolarini, avvalo, yosh avlodni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalashga madadkor bo'lishini;
- vatanning o'tmishi, bugungi kun va kelajagini bog'laydigan, jahon hamjamiyatiga, umumbashariy yutuqlarga yetaklab boradigan g'oyani bayroq qilib ko'tarishi kerak.

Jahon tajribasidan ma'lumki, insoniyat tarixida tajovuzkor, millatchilik, shovinizm, fashizmga asoslangan, buzg'unchilikka xizmat qiladigan vayronkor g'oyalar tufayli millionlab begunoh kishilarning qoni to'kilgan, shaharlar va qishloqlar vayronaga aylangan. Bunday vayronakorlik, inson yuragida qoldirilgan jarohatlar oqibatlarini bartaraf etish uchun kishilik jamiyatiga yuz yillar kerak bo'lgan.

G'oyaviy birlashuv odamlar ongida tushuncha shaklidagina yashamay, amaliyotda, real amaliyotda namoyon bo'lishi zarur. Shundagina u jamiyatni tashqi nosog'lom ma'naviy tahdidlardan himoya qiladigan kuchga aylanadi. Jamiyatda g'oyaviy birdamlik zaif bo'lsa, insonlarda millat taqdiri va Vatan kamolotiga xizmat qilish, ona tuprog'ini ko'z qorachig'idek asrash, xalqi, yosh avlodlarni buzg'unchi, yot oqimlardan himoya qilish tuyg'usi bo'lmaydi.

MUHOKAMA

Milliy birdamlikni targ'ib qilgan ma'rifatparvarlik harakati mamlakatni feodal qoloqlikdan chiqarish uchun kurashuvchi ilg'or kuchlarning manfaatlarini ifodalovchi g'oyaviy harakat ham edi. Jumladan, M.Behbudiy milliy mustaqillik manfaatlarini himoya qila oladigan, iqtisodiy-siyosiy qaramlik va qoloqlikdan chiqish muammolarini biladigan zamonaviy bilimga ega, yuksak salohiyatli shaxslar bo'lishi zarurligini ta'kidlab, "Islohni maktab va madrasalardan boshlash zarur, chunki millat hayoti ta'lim-tarbiya bilan belgilanadi,[9] deydi. Ma'rifatparvarlik harakatining yuqori maqomiga ko'tarilgan jadidlik namoyondalari A.Fitrat, A.Avloniy, M.Abdurashidxonovlarning asarlarida g'oyaviy birdamlik, hamjihatlik, ilmiy-falsafiy tafakkurning o'sishi, ma'naviy qadriyatlarni yuksaltirish kabi g'oyalarini o'ziga xos talqinlarini ko'rish mumkin.

G'oyaviy birlashuvga hizmat qiladigan, milliy birdamlikni shakllantiradigan mafkurani jamiyat a'zolari qalbi va ongiga singdirish muhim masala bo'lib, u odamlarni, avvalo, yoshlarni ezgu g'oyalarga ishontirish, ularni bir maqsad atrofida uyushtirish, faollashtirish, mas'uliyatini oshirish, oliyjanob maqsadlar sari safarbar etishda ma'naviy-ruhiy jihatdan ulkan ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, jamiyatning g'oyaviy birlashuvi undagi millat va elatlarning milliy o'zligini anglash jarayoni bilan uyg'un kechadi. Milliy o'zlikni anglash - millat ma'naviy taraqqiyot darajasi mazmuni, o'ziga xosligini tavsiflovchi ijtimoiy, axloqiy, siyosiy, iqtisodiy, estetik, diniy, falsafiy qarashlarini o'ziga xosligi ko'rinishidagi munosabatlar majmuasi. Milliy o'zlikni anglash milliy ongning rivojlanishidagi yangi yuksak darajasi sifatida qaraladi.[10] Milliy o'zlikni anglash sharoitida milliy manfaatlarni o'rganish hamda nazariy jihatdan tadqiq etish muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu

borada qator ilmiy izlanishlar amalga oshirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Demak, milliy o‘zlikni anglash jarayonlariga e’tiborsizlik yoxud noxolis yondashuv chetda turgan yot kuchlarga o‘z geosiyosiy maqsadlarini amalga oshirishda barqarorlikni parchalovchi dastak sifatida salbiy mazmundagi millatchilik omilidan foydalanishlari mumkin. Shuning uchun ham ko‘pgina olimlar millatchilikka o‘z millatini va uning manfaatlarini xudbinlik zaminida mutloqlashtirish yo‘lida boshqa millatlarning manfaatlari bilan hisoblashmaydigan, ularni kamsitib, ijtimoiy adolatsizliklar tug‘diradigan illat sifatida talqin etishgan. Shunday ekan, jamiyatning g‘oyaviy birlashuvida chegaradan chiqib ketmagan, mutloqlashtirilmagan milliy o‘zlikni anglash jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, “davlat taraqqiyotini ijtimoiy-ma’naviy omillardan xoli tarzda tasavvur etib bo‘lmaydi. Hozirgi zamon globallashuv jarayonlari bu masalani yanada dolzarblashtiradi”. Bugungi kunda muayyan mamlakatning taraqqiyotini faqat moddiy ne’mat va xizmatlar hajmining o‘sishi bilan belgilash mumkin emasligi tobora ayon bo‘lib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev bu borada quyidagi fikrni aytadi: “Bizning maqsadimiz – yurtimizda xalq hokimiyatini nomiga emas, balki amalda joriy qilish mexanizmlarini mustahkamlashdan iborat. Ishonchimiz komil: xalq davlat organlariga emas, balki davlat organlari xalqimizga xizmat qilishi kerak”. Shunday ekan, xalq manfaatlarini usuvorligi, inson huquqlari va erkinliklari ta’minlanishi, boshaqruvda ijtimoiy adolatni va qonuniylikni shakllanishi ham jamoatchilik birdamligiga bog‘liqligi va bu jamiyatning yakdil g‘oyaviy birlashuviga ehtiyoj zaruratini ko‘rsatib beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, G‘oyaviy birlashuv odamlar ongida tushuncha shaklidagina yashamay, amaliyotda, real amaliyotda namoyon bo‘lishi zarur. O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida jamiyatning g‘oyaviy birlashuvi zaruratini bugungi kundagi global o‘zgarishlar sharoiti bilan, shuningdek madaniyatlararo munosabatlarning chuqurlashuvi, tamaddaunlar to‘qnashuvining tezlashib borishi, axborotlashuv jarayonining kengayib borishi asosida sodir bo‘layotgan g‘oyaviy ta’sirlar, mafkuraviy tajovuzlar, beqarorlikni keltirib chiqaruvchi axborot-psixologik tahdidlar zaruratga aylantirmoqda. Bunday tajovuzlarga qarshi yagona chora jamiyatning g‘oyaviy birlashuvi, hamjihatligi, ijtimoiy birdamlik hissi bilan bog‘liq. Shunday ekan jamyatimizning rivojlanish pallasida xalqni birlashtirish, uni yangi taraqqiyot yo‘liga safarbar etish va ijtimoiy birdamlikni yaratish uchun g‘oyaviy bilashuv ehtiyoji ortib bormoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони// https://lex.uz/docs/5841063

2. Отамуратов С. Глобаллашув: миллатни асраш масъулияти. –Тошкент.: Ўзбекистон. 2018. –Б. 100.

3. Қуронов М. Бизни бирлаштирган ғоя. –Тошкент.: Ғофур Ғулом НМИУ. 2016. –Б. 21.

4. Юсупов Э., Туленов Ж., Ғофуров З. Миллий масала бўйича фалсафий суҳбатлар.-Тошкент.:Фан, 1990. –Б. 69.

5. Отамуродов С. Глобаллашув ва миллат.- Тошкент.: Янги аср авлоди, 2008; Баҳодир Зокир. Глобаллашув зиддиятлари. - Тошкент.:Тафаккур, №1, 2004; Назаров А. Глобаллашув шароитида барқарор сиёсий тараққиёт хавфсизлигини таъминлаш муаммолари. - Тошкент.:ЎзМу хабарлари, № 1/1, 2016.

6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72 сессиясида сўзлаган нутқи. Интернет манба: http//www/president.uz

7. БеҳбудийМ. Танланган асарлар.-Тошкент.:Маънавият, 1999. –Б. 228.

8. ФитратА. Раҳбари нажот.-Тошкент.:Шарқ, 2000. –Б.176

9. Авлоний А. Танланган асарлар. 1-жилд. -Тошкент.: Маънавият, 1998. –Б.328

10. Абдурашидхонов М. Хотираларим.-Тошкент.: Шарқ, 2001. –Б. 268.

11.Хажиева М. Онгда толерантлик ривожланишининг негизлари.- Тошкент.:Fan va texnologiya, 2010. –Б. 34.

12.Человек и культура межнационального общения (под ред. Шермухамедова С.).-Ташкент.:Узбекистан, 1995.